

Ценка ИВАНОВА (ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“)

Tsenka IVANOVA (“St Cyril and St Methodius” University of Veliko Tarnovo, Bulgaria)

БАЛКАНИСТИКАТА КАТО ЛИНГВИСТИЧНА НАУКА В ДИАХРОНИЯ: НАЧАЛО И РАЗГРЪЩАНЕ НА ПРЕДМЕТА НА ИЗСЛЕДВАНЕ

(неизвестен превод на сръбски език от 1830 г. на студия на Йерней
Копитар за албански, румънски и български език)

BALKAN STUDIES AS A LINGUISTIC BRANCH OF SCHOLARSHIP IN DIACHRONY: BEGINNING AND DEVELOPMENT OF THE OBJECT OF STUDY

(an Unknown Translation into Serbian from 1830 of the Study by Yerney Kopitar
for the Albanian, Romanian and Bulgarian Languages)

The present text is devoted to the beginning of the Balkan studies and to the study by Yerney Kopitar (1829), translated from German into Serbian language, devoted to the structural-typological comparison between the Albanian, Wallachian and Bulgarian languages. The Serbian translation, which dates from 1830, was signed by Milosh Svetich (Yovan Hadzhich), the editor of “Serbian Chronicle”, an edition of the literary circle, reflecting the Vojvodina Serbs’ intellectual life and relations to the Viennese and European philology and Slavic studies. In the end of Kopitar’s study translated from German language (a short version of it), M. Svetich makes additions and comments, which have never been cited before in any researches or publications, dedicated to the history of the linguistic Balkan studies.

Keywords: history of Balkan studies, Yerney Kopitar, Albanian language, Wallachian language, Bulgarian language, Letopis Matice srpske, translation, Milosh Svetich, comments, unknown facts.

1. *Балканистиката* се дефинира като научна област и образователна специалност в една широка проекция, обхващаща географията, икономиката, историята, материалната и духовната култура на балканския регион от античността до най-ново време. Териториалният обхват на нейните обособени изследователски аспекти бележи по-широки или по-тесни схващания за ареалната ѝ проекция. Изследователските интереси често поставят акцент върху общото между различните национални култури на Балканския полуостров, върху взаимоотношенията на народи, езици и култури. Като историческо понятие *Балкани* става известно през XIX век и е заимствано от турското название на Стара планина, която заема значителна средишна част от полуострова. Фокусът на всички тези, въз основа на които се градят балканистичните проучвания е, че народите, населявали и населяващи югоизточна Европа съставляват особена смес от култури поради чести промени на граници и държавна власт, поради премествания на големи групи население по територия, абсорбирала следи от вековни съжителства и разнопосочни контакти. В този контекст балканистиката изследва и един от най-трудно обяснимите феномени – езиковите контакти, довели до реорганизация в структурата на балканските езици.

Езиковедската балканистика, възникнала в лоното на славистиката през XIX век, формулира своя предмет на проучване въз основа на констатациите, че в резултат на вековно непрекъснато общуване и движение езиците на народите, които населяват полуострова, постепенно губят важни черти от генеалогично еволюиралата си структура, отдалечават се от родствените си езици и придобиват общи структурни характеристики. Така се стига до нови наблюдения или преосмисляне на познати тези. Като обект на научната методология езиците с устойчиво присъствие на Балканите (водещи са говоримите езици) са обособени в научните класификации като Балканския езиков съюз, който съдържа център и периферия (Русаков 2008).

От гледна точка на нашите съвременни балканистични познания често възниква необходимостта от връщане към началните публикации, насочили вниманието на научната общност към феномена на общите черти между балканските езици. Така през 2012 г. по-скоро случайно и по повод на други изследователски търсения в издания от първата половина на XIX век, в уютната библиотека на Балканоложкия институт на Сръбската академия на науките в Белград ми попадна сръбският превод на известната студия на *Йерней Копитар* за балканските езици¹. Студия, смятана за основополагаща в езиковедската балканистика, но както е видно от съдържанието ѝ – и за балканистиката в един по-широк контекст, включващ и диахронна социолингвистика. Изненадата си от откритието споделих с доктор Биляна Сикимич, известен и авторитетен сръбски балканист в наше време. Стигна се до извода, че сръбският превод може да се смята за обособен източник не само поради селекцията на преведената част спрямо оригинала, но най-вече поради коментарите-допълнения на отговорния редактор на *Летописа на Матица сръбска* Милош Светич, псевдоним на известния интелектуалец и представител на сърбите от Войводина *Йован Хаджич*.

Хронологично наблюденията над специфичните черти на балканските езици, отразени във фонетиката, граматиката и лексиката (вкл. словообразуването) започват от структурно-типологически сравнения между албански, влашки, български, вкл. и с позоваване на други езици в публикацията на Йерней Копитар (1780–1844 г.) от 1829 г. на немски език (вж. бел. 2). През XIX век изследванията на Август Шлайхер (1850 г.) и Франц Миклошич (1861 г.) допринасят за разгръщане на концепцията за балканистични изследвания. В края на XIX и в първата половина на XX век развитието на балканистиката и задълбочаването на изследванията се свързват с имената на Г. Вайганд, Н. Трубецкой, Кр. Сандфелд, А. М. Селищев и следв. (вж. Асенова 2002: 7-16). Езиците, които са обект на балканистичните изследвания, са албански (без други сродни езици), новогръцки (без други сродни езици), романски езици (румънски, арумънски, меглено-румънски и истро-румънски), славянски (български и българо-македонски ареал, преходни източни сръбски диалекти, преходните торлашки говори), балкански ромски/цигански. От гледна точка на ареалната лингвистика и езиковите контакти от една страна, и от гледна точка на социолингвистиката (книжовноезиков статус и под.) тези езици заемат различно място в езиковата практика на носителите им.

2. Когато се връщаме назад във времето, по ред причини бихме могли да посочим именно Йерней Копитар, словенец по произход, като ключова фигура в южната

славистика през първата половина на XIX век. Неговият принос за началото на научните наблюдения над балканските езици, за „откриването“ на новобългарския език за науката за езиците и славистиката, за сърбохърватския/ хърватскосръбския книжовен език и реформата на Вук Караджич, за словенския език и за старите славянски ръкописи е несъмнено колосален, а от друга страна – недостатъчно оценен от гледна точка на приемствеността и устойчивостта на един широк научен спектър. Някои по-късни „премълчавания“ за приноса на Копитар чрез цитираната публикация имат свои социолингвистични и политически причини с по-късна дата.

Йерней (Ерней, Бартоломей) *Копитар* (21.08.1780 г., Репне, Словения – 11.08.1844 г., Виена) е признат основоположник на славистиката като наука (заедно с Йозеф Добровски и Павел Йозеф Шафарик). Славянин/словенец по произход, високо образован, владеещ класически и съвременни европейски езици, той е един от най-последователните застъпници на *австрославизма*. Чрез собствените си научни постижения, но и чрез високите административни позиции, които заема във Виенския двор, Копитар допринася изключително много за утвърждаването на Виенската славистика в следващите десетилетия и за разгръщането на редица проекти, допринесли пряко и косвено за националните каузи както на южнославянските, така и на други славянски народи. Посвещава се най-много на езикознанието. Още в млада възраст проучва източниците на стария църковен славянски език, пише за Кирил и Методий, за кирилицата и глаголицата, издава стари писмени паметници. Във Виена контактува с гърци, сърби, румънци и албанци и изучава езиците им. През 1810 г. заема високия пост „цензор“ за славяноезична и гръцка литература при библиотеката на виенския двор (по-късно – и за румънска литература). В научни австрийски списания публикува свои текстове за езиците, историята и литературата на словенците и на другите славянски народи. Публикува на немски или на латински език.

Копитар фанатично вярва в просветителската мисия на Австрия сред славянските народи. Работи върху създаването на единен книжовен словенски език, създава речници и същевременно подпомага Вук Караджич при формирането на сръбския книжовен език. Реформаторът на сръбския книжовен език Вук Караджич пристига във Виена през 1813 г. и до смъртта на Копитар между тях съществува изключително приятелство и партньорство в проекта им за създаване на сръбски книжовен език на народна основа².

Приносът на Копитар за балканските съпоставителни изследвания е пряк и косвен – поради факта, че той едновременно подтиква и консултира други изследователи да се посветят на изследвания за южнославянските езици.

3. През XVIII век в Европа научният интерес към славянските езици е бил слаб, дори единственият познат славянски лингвист от края на века – *Йозеф Добровски* (1753–1829 г.), определя южнославянските езици като илирийски в две разновидности – босненско-далматински и сръбски, като причислява българския към втората група. В своя труд *Slovanika I* (1814: 165) Добровски се позовава на мнението на архимандрит Раич, че сърбинът може да разбира българина по-добре, отколкото дубровчанина, който строи езика си по италиански образци. През първата половина на XIX век обаче

един виден славист започва да се интересува от българския и сръбския език и от отношенията помежду им – *Йерней Копитар*. Съмненията си, че българите са не само отделен етнос, но и че езикът им е различен от сръбския, Копитар споделя с Добровски. Позовава се на Доситей Обрадович, който не споменава българите като говорещи славяносръбски език. В кореспонденцията му се срещат мнения и препоръки да се събират сведения за българския език. Известно е, че пръв Копитар се обявява против южнославянския „пастет” на Й. Добровски и подтиква Вук Караджич да напише труда си за българския език, известния *Додатак*³. Още през лятото на 1815 г., когато рецензира Караджичевата *Писменица* на сръбския език (1814 г.), пожелава на автора ѝ повече сравнителни данни между български и сръбски. Той продължава и в следващите години да се интересува от българския език и обогатява знанията си за него. Чрез контакти с учени и книжовници от различни славянски страни търси и успява да се снабди с част от излезлите в началото на XIX век български печатни книги, които по това време се печатат главно в сръбски и унгарски печатници на Австро-Унгария.

В свое писмо до Караджич Копитар обяснява интереса си към българския език – това наречие е единственото новообразуване сред славянските наречия и се отнася към останалите славянски езици така, както съвременните романски към латинския – което обяснява и по-нататъшните балканистични занимания на Копитар, в които включва и български езиков материал.

Във всички публикации, посветени на Вуковия *Додатак* се посочва и решаващата роля на Копитар за труда, целящ да запознае учените европейски среди с непознатото дотогава южнославянско наречие. Кореспонденцията между двамата също свидетелства за тази връзка. В писмо до Копитар от 29.X.1822 г. (Вукова преписка, т. I, стр. 199) Караджич съобщава, че е получил писмо от руския учен П. И. Кеппен (1793–1864 г.) и узнава, че руските слависти се радват на тяхната „Бугарштина” (т.е. на *Додатака*). С подобно съдържание и с оценка за работата по сръбския речник от 1818 г. и по *Додатака* е и цитирано писмо на друг руски учен – Ал. Х. Востоков до П. И. Кеппен от 7.VI.1822 г., в което Востоков високо цени първите научно подадени сведения за съвременното българско наречие (т. II, стр. 291). На 19/31.V.1826 г. (т. I, стр. 274) Караджич пише на Копитар, че пътува из южна Сърбия, има намерение да обходи Албания и България и да събере материал за българска граматика. Копитар в свое писмо до Вук от 30.IV.1826 г. (т. I, стр. 276) в послепис пише: *“Die Bulgarica vergessen Sie nicht!”* – *“Не забравяйте българистиката!”*. Типично в свой стил да проверява всички факти лично, Караджич проявява изследователския си дух и колебанията си в търсенето на цялостна представа за характеристиките на българския език и на обхвата на българската говорна територия. На 30.XII.1829 г. от Земун (т. I, стр. 357) Вук пише на Копитар, че има намерение да пътува с цел да изследва стари ръкописи: *“Кажу, да у Маћедонију по Бугарским манастирима има сила рукописни Србуља”*.

Забележителна публикация на руски славист е материалът на Н. М. Петровский⁴ *О занятіяхъ В. Копитаря болгарскимъ языкомъ*. – Списание БАН, 1914 г., т. 8., докладвано от проф. Беньо Цонев на заседание на Историко-филологическия клон на 24.X.1913 г. В заключение на своя обширен и богат на факти текст Н. Петровский по-

сочва, че е ползвал архива на Копитар и прави извод, че словенският учен с право си е приписвал заслугата за отделянето на българите от сърбите и за установяването на етническата им самостоятелност (Петровский 1914: 57-61). Любопитен е коментарът му, че Караджич като че ли не проявява същото въодушевление като Копитар в заниманията си с български език, въпреки че съвестно си свършва работата според фактите, с които разполага. Ревността се проявява при определяне на етническо-езиковите граници между българи и сърби в районите на Лесковац, Прищина, Пирот, Видин, Чипровци.

По-забележителен е друг изтъкнат от Петровский факт – че събраните от Караджич думи и българският превод от Евангелието се пазят в малка тетрадка в библиотеката на Копитар. Съпоставителният анализ на творческите биографии на Копитар и Караджич води Н. Петровский до извода, че по всяка вероятност изборът на откъсите от Евангелието е правен от Копитар, тъй като си съвпадат конкретни детайли, например притчата за блудния син е била и в славянската граматика на Копитар (същата притча Копитар помества по-късно и в студията си за балканските езици от 1829 г., бел. моя, Ц. Ив.). Петровский прави важната оценка, че след излизането на *Додатака* се тръгва към решаването на важни въпроси за славистиката, тъй като дотогава е липсвала брънката, която да свързва вече известните факти със старите текстове.

Йерней Копитар, инициаторът за по-специален интерес към българския език, остава в сянка, дори има неприятности, особено за превода на свещените текстове с „профанирани“ сръбски и български версии на народните езици от Караджич. Всъщност можем да изкажем предположение, че ролята на Копитар за научното осветляване на българския език в началото на XIX век остава „премълчана“ и поради факта, че в следващите десетилетия в българските интелектуални кръгове си противоборстват концепции за книжовния език, които следват други посоки (ролята на църковнославянския и руския език) и по този начин приносят на словенския учен, привърженик на т.нар. австрославизъм, остава малко познат.

4. Студията си „*Albanische, walachische und bulgarische Sprache*“ Йерней Копитар публикува в *Jahrbücher der Literatur (Wien)* 46: 59–106 (1929 г., свитък 2 за месеците април, май и юни). Тя е представена в резюмиран превод в *Сербскій љѣтописъ*, наставлѣнъ Милошемъ Светићемъ 1830., частица четвърта, трошкомъ Матице Сербске (на заглавната страница е изписано и *Serbische Zeitschrift* – с немски готически букви, бел. авт.), у Будиму, словима Крал. Училища Пештанскогъ, 1830. С готически букви е отпечатана и студията във Виенското списание – това затрудняващо четенето обстоятелство може да се приеме като факт, допринасящ следващи поколения изследователи да пропуснат този източник от ползването си.

4.1. *Летопис Матице српске* е списание за книжнина, основано през 1824 г. Това е най-старото сръбско списание, което излиза почти без прекъсване до днес. Основата му съставляват изследвания по въпроси от историята, езикознанието, литературознанието и сродни области. Негов създател е Георгие Магарашевич и първата свеска, под название *Сербске летописи* излиза в края на 1824 г., но с означение за 1825 г. Списвало се в Нови Сад, а се печатало в Будим; периодически е имало финансови проблеми. В

Пеца се основава книжовно дружество „Матица сръбска”, което, освен други задачи от програмата си, поема и издаването на Летописа⁵. Осъществяват се и връзки с чуждестранни учени-слависти⁶.

След смъртта на Магарашевич през 1830 г. съставител – редактор става *Йован Хаджич* и списанието става истински орган на Матица сръбска и на книжовния кръг около нея. Йован Хаджич (1799–1869 г.) с псевдоним *Милош Светич* е несъмнен авторитет сред съвременниците си. Той е един от най-културните и най-образованите представители на своето време, основател на *Матица сръбска* и пръв неин председател, директор на новосадската гимназия, депутат, автор на първата конституция на Сърбия по времето на Милош Обренович, родолюбец, автор на няколко забележителни текста по езикови въпроси. В книжовноезиковата история несправедливо остава белязан като противник на Караджич, тъй като не приема посоката, по която тръгва реформирането на книжовния език и е прегазен от стихията на „вуковците”, а цялата му народополезна дейност бива удавена в тяхната ненавист (Суботич 1998: 339-340).

4.2. Преводът на студията на Копитар за албанския, влашкия/румънския и българския език, за който посочихме, че е селективен, е поместен в първи раздел на Сърбският летопис, част 4 от 1830 г. (I. Изводи о славенскомъ и сръбскомъ народу и ъзыку) като първа точка: 1) О влашккомъ и албанезскомъ народу и ъзыку (Изъ Лѣт. Беч. XLVI. /46/ свез.), стр. 1-27. Както се вижда при сравнение на оригиналното и преводното заглавие един от трите сравнявани от Копитар езика е пропуснат от преводача и редактор М. Светич – българският. Прави впечатление също разликата в обема – оригиналната студия съдържа 47 стр., а сръбският текст – 21 стр. подбoren превод. Важното и неотбелязвано досега допълнение е, че има и 6 стр. бележки и коментари от М. Светич. *Какво е съкратено от оригиналното съдържание в превода на М. Светич?* – В оригиналния текст на стр. 70-71 е дадена кирилската азбука – със съответни обяснения на немски; на стр. 79-83 е подадена хронологична таблица на света от 754 г. пр. Хр. до 1186 г. и с хронологично състояли се събития от българската история, вкл. 1205 г., пленяването на император Балдуин от българо-влашките владетели. Съкратени са и обяснения за произхода на славянските езици и др.

Безспорно сръбският превод представлява интересен и важен документ за науките балканистика, славистика, за историята на българския език, за сръбско-българските научни контакти и др. От друга страна засега остава без отговор въпросът защо българският език не фигурира в заглавието на превода. В текста на сръбски са отпаднали явно познати според редактора факти за славянските езици, но пък българските примери са оставени и се сравняват с албанските и влашките.

4.3. В Увода (стр. 1) се поставя тезата, че езикът на завоевателя се разпространява бързо върху езика на победения. Прави се един обобщен анализ на влиянието на завоевателите върху народите, които те подчиняват на своето политическо устройство и на своята култура. Сочат се примери как се е процедирало по римско време в различните провинции, посочват се имена на видни римски оратори и майстори на изящната словесност, които са принадлежали на други народи и езици по рождение, но стават част от римското културно наследство. Копитар привежда аргументи как са попадна-

ли под римско влияние редица народи не само в Европа, но и в северна Африка, как езиците на покорените народи изчезват или се претапят в рустикалния (просторечния) латински език. Само в определени труднодостъпни райони този процес не задейства механизмите на специфичния езиков микс, подчинен на езика на римляните. Особено на полуострова на „Хем“ процесите на всякакви контакти между народи и езици не са се развивали по същия модел (стр. 4). Илирийският език по дивите върхове на Албания, твърди Копитар, не встъпва във взаимодействия с латинския, а само с тракийския от равнините, с който е бил в родствени отношения и с който, както по-късно се оказва, "се съюзява". Съюзява се и единствено с влашкия език, който тръгва в съвсем различна посока от тази на останалите романски езици. Авторът привежда примери за фонетични и морфологични общи черти между албанския и влашкия език и отново напомня, че тези общи черти са последица от друг тип съюз, довел до установяването на думи с „еднакъв граматически крой“. Напр. постпозитивният член при имената, който, макар че се среща и у други езици, тук се намира на същото място. Напомня, че равнинният, влашкият език е поел много римски думи, но ги е „прелял“ в свой калъп (форма). „И тази форма е била толкова неизкоренима, че и българските славяни, когато приключва преселението на народите, се заселват на територията на този тракийски език, владян от римляните и в общуването си с власите „преобличат“ богатото си на падежни форми славянско склонение във форми със задпоставен член.

Териториално границите на този „съюз на езиците“ авторът определя така: на север от Дунава в Буковина, Молдавия, Влашко, Ердел, Маджарско, а от другата страна на Дунава в истинската България (у правој Бугарској) и по алпийската верига на Балкана (Хем), от едното море до другото, в Македония, в Пинда и по цяла Албания „само една форма (крой) на езиците царува, но с тройка езикова материя, от които един е туземец (т.е. местен), а другите два са пришълци, от изток (българският славянски, бел. моя, Ц. Ив.) и от запад (румънският, бел. моя, Ц. Ив.). Ако се сравнят по численост, албански се говори от един милион, български – от два милиона, влашки – от три милиона. Има още шест милиона траки между гърците на юг и над 50 милиона славяни на север. Дава примери с предпоставения „западен“ римски член срещу примери със задпоставен член у езиците от същия корен, но говорени на изток, на посочената балканска територия: в Македония *omlu* и в Дакия *omul*... У Копитар българските примери, освен на кирилица, са транскрибирани и с латиница (основният или оригиналният текст, напомняме, е с готическа азбука):

“... а българинът *човеко* или *човекот* (от слав. *човек* с пришит също артикъл/член – местоимение – *о* – *т*) от славянска природа, но по форма като албанското *njeriu*, където *njeri* е съществително (*човекъ*), а пришитото *и* означава артикъл/член” (стр. 6). По-нататък Копитар продължава сравнението между албански, влашки и български: алб. *grua* – *gruaja*, влш. *tujére* – *tujerea*, блг. *жена* – *жената*; алб. *re* – *réte*, влш. *noor* – *noori*, блг. *облаци* – *облаците*; алб. *liór* – *liora*, влш. *вакъ* – *вака* (!), блг. *крава* – *кравата* (стр. 7 в сръбския превод; в оригиналния текст на Копитар – стр. 87). Цитат: „Както вече казахме, самото съвпадение в употребата на члена е достатъчно, за да поставим според формата влашки и български паралелно с албански. По-конкретни изследвания,

за които тук няма място, нито му е мястото сега, биха показали не само близостта на тези три езика с основа като албанската форма, но свидетелстват и за влиянието на тези европейски езици извън техния кръг на юг чак върху новогръцкия, а на север – върху сръбския.” (стр. 7)

Посвещавайки още мисли на албанския език, авторът разсъждава за динамиката в езиковото състояние – че промените при езиците, които нямат писменост, се регистрират на около 1000 години, докато при езиците с писменост промените са осезаеми на всеки 100 години. Така албанският не се е променил много от времето на Август, малко се е променил по-късният влашки, а най-малко се е променил най-късният български. За началото на XIX век Копитар свидетелства, че албанският все още може да се счита за език, който няма своя писменост и изразява несъгласие с твърдението на английски учен, че със същия статус би могъл да се определи и българският. Сравнява 24-те букви на латинската азбука с 38-те славянски звука, които трябва да се представят и заключава, че славянската азбука е по-пригодена не само за славянските езици и за влашкия, който използва кирилските букви, но и за албанския. Привежда част от спомен на сръбския просветител Доситей Обрадович, който разказва за своето пребиваване между албанците и как, ползвайки славянската азбука, бързо започнал да учи албански – стигайки до извода, че гръцките букви, с които са правени опити да се издават албански книги, не могат да отговорят на истинските особености на албанския език. Копитар стига по-далече – че тези три „братски” езика само ще спечелят, ако приемат като обща кирилската азбука.

Напомня се, че лексикално тези три езика се различават. На стр. 14-17 се разсъждава за лексикографите и речниците на влашкия език от началото на 19. век, които съдържат славенизми. Стр. 18-19 са посветени на етимологията на влашки лексеми чрез примери за субституция на отделни фонемии в балканските езици. На стр. 20 дава пример как говори „македонски влах (Армън?)”. Любопитно е, че Копитар нарича арумъните македонци – което е поредното доказателство за динамиката на пространството и времето на Балканите. Заключава, че тези лексикално различни, но граматически еднакви езици, които от едното (Черно) до другото (Адриатическо) море „секат” граница между гърци и славяни, са обвеяни в тъмата на неизвестното. Изразява оптимизъм, че скоро ще се внесе повече светлина в тази *terra incognita* в Европа в езиков, географски и антикварно-исторически план (21).

5. От стр. 22 следват бележките на редактора Милош Светич, т.е. Йован Хаджич, които фактически преразказват в резюме това, което не е преведено от немски език, но се привеждат и отделни цитати: напр.... „в края г. Копитар илюстрира разглежданите езици с примери от Евангелието – с притчата за блудния син (Лука XV. 11-32): 1) на сръбски – взето от Вук Караджич (у Копитар – стр. 95); 2) на български – също по Караджич (явно по *Додатака*, у Копитар стр. 96 в ориг. немски текст). Коментар на М. Светич: „Овде примѣчавача, да не чисто бугарски протолковано, али за неволю може проћи” (отнася се явно за критиките към българските илюстративни текстове от Разложкия край след като излиза *Додатакът*, че не са „чисто” български – критики от българи, произхождащи от източни диалектни краища с преглас на старата ятова глас-

на и с редукция на широките вокали); 3) на влашки, и то: а) даковлашки – из Библие, Петербургъ 1819), съ кирилловы словы (в оригинала на Копитар стр. 97-99); б) ово исто съ латински словы... (у Коп. стр. 99-100). Редакторът М. Св. цитира Копитар, който прави бележка, че това записване на влашки език с латински букви не е естествено ...; в) македоновлашки (Армънски?) одъ Г. Бояцій. Копитар отбелязва (според М. Св.), че това наречие се различава от дакорумънското по: а) вместо славянски има повече гръцки думи, б) вместо ч се изговаря ц, т.е. вм. чинч (= пет /число/) – цинц, и съседните сърби са им лепнали прозвището цинцари; 4) албански или шчипски – от Анастаси и Спиридон Целио от Арчиракасто, ученици на сръбския Анахарс.? Отбелязва се, че в южна Албания албанците наричат земята си Шчиперия, а самите албанци – шчипътар. Копитар също споделя, че е употребил три азбуки, и пак не е могъл да означа всички звукове на албанския, че има и гръцки, и турски думи (23). В бележките отново се говори за общия граматически „крой” на трите балкански езика (24): за постпоставения член, че инфинитивните глаголни облици се превръщат в конюнктивни (с *da, ut*), че бъдеще време се гради с глагол *volō, oñu, ñu*. Посочва се и съобщението на Копитар, че докато готвел този материал, кралското библейско дружество подготвило и издало Библията в превод на албански, което е радостна вест за изследователите на езика в съпоставителен план.

5.1. От стр. 25 следва Додатакъ – от Милош Светич, който смята, че освен бележките към текста на немски, тук е мястото да направи някои допълнения към преведения текст на Й. Копитар. С това си допълнение, както и с коментарите преди това, *текстът на Копитар-Хаджич е нов източник* в историята на съпоставителното балканско езикознание. М. Светич добавя албански думи, които, по негово твърдение, е научил от жителите на Охрид. Помества (стр. 26) 50 думи, числителни – прости и съставни, спрежение на глагол в сег., мин. и бъдеще време, императив, инфинитив. Също сочи, че арнаутите се наричат шчипътар, а цинцарите – армъни. Според „неговите” албанци (от Охрид) приведенният текст във Виенския летопис, Притчата за блудния син, не е на чист албански и е смесен с армънски думи (27).

За край пише: „Това засега е достатъчно, докато царства глад за тази специалност. От малкото – малко”. М. Светић

* * *

Представената тук публикация в нейната комплексност ни насочва към важни етапи от началото на научните изследвания на албански, румънски, български, сръбски и други балкански езици. Коментарът на редактора на *Летописа на Матица сръбска* към Копитаревия текст е останал извън източниците за началото на балканистиката като обособено научно направление със специфичен предмет на проучване.

БЕЛЕЖКИ

¹ О влашкомъ и албанезскомъ народу и ѳзыку (Изъ Лѣт. Беч. XLVI. /46/ свез.). – В: *Сербскій лѣтопись*, наставлѣнь Милошемъ Светићемъ 1830., частица четвѣрта, трошкомъ Матице Сербске, у Будиму, словима Крал. Училища Пештанскогъ, 1830, 1-27. Оригинальт е на Копитар, Jernej K. (1829). „Albanische, walachische und bulgarische Sprache“. *Jahrbücher der Literatur (Wien)*

46: 59-106; http://books.google.bg/books?id=n0MPAAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=bg&source=gbg_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false; вж. също **Л. Селимски**. Копитар като основоположник на балканистиката. // *Kopitarjev zbornik... J. Kopitar in njegova doba*, Ljubljana 1996, с. 301–308.

² През 1897 г. са откопани едновременно посмъртните останки на Йерней Копитар (починал през 1844 г.) и на Вук Караджич (починал през 1864 г.) от Виенските гробища и след тържествена траурна церемония, в присъствието на духовници, представители на официални институции, учени, вкл. Ватрослав Ягич, Константин Иречек, Стоян Новакович, Матия Мурко и др. са пренесени с два влака – с единия до Любляна, с другия – до Белград. Копитар е препогребан на Люблянските гробища, а Вук Караджич – на входа на Съборната църква в Белград, където от другата страна се намира гробът на Доситей Обрадович, другия колос на сръбската култура.

³ В началото на 1822 г. (23.XII.1821 г. или 4.01.1822 г.) в специална притурка на в. „Новине Сербске“ №102, излиза „Додатак к Санктпетербургским Сравнительным Рјечницима свију језика и нарјечја, с особитим огледима бугарског језика“ – автор Вук Стефанович Караджич.

⁴ Н. Петровский публикува през 1906 г. подробна биография на Копитар.

⁵ Програмната ориентация на Летописа се изработва и осъществява от Уредништво, а се утвърждава от Управителен съвет (Управни отбор). Главните уредници/редактори на Летописа са известни учени и книжовници. (вж. <http://www.maticasrpska.org.rs/letopis/index.html>).

⁶ *Летописът* на Матица сръбска променя няколко пъти названието си, преживява няколко кратки прекъсвания и се печата със стар и нов правопис: спира да излиза през 1835–1836 г., защото Матица сръбска е един вид „зтворена“; назовава се *Сербский летопис*, *Новий сербский летопис*; от 1864 г., след като се премества от Пеща в Нови Сад, започва да се печата с правопис на Вук Караджич; през 1873 г. се променя отново името му в *Летопис Матице српске*. Новосадският период на *Летописа* бележи разгръщане повече на историческата и на книжовно-историческата му ориентация, докато актуалният литературен живот създава други свои издания. Ново преустановяване на списването има през Първата световна война и възстановяване от 1921 г., с неритмично излизане през първите следвоенни години и постепенно стабилизиране и превръщане в месечник, отразяващ книжовния, културния, икономическия и политическия живот. *Летописът* преживява и Втората световна война. През 1953 г. той става инициатор да се повдигне отново въпросът за единството на сръбохърватския книжовен език, при което се стига до подписването на известния Новосадски договор от 1960 г. и се започва работа по съставянето на общ сръбско-хърватски правопис. „Краят“ на общия книжовен език настъпва с разпадането на югославската федерация, започнало през 90-те години на ХХ век.

ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА

Асенова 2002: П. Асенова. Балканско езикознание. В. Търново: Фабер.

Гърчевич 2009: Grčević, M. Jernej Kopitar kao strateg Karadžičeve književnojezične reforme. – *Filologija*, 53 (2009), Zagreb, 1,2.

Петровский 1914: Петровский, Н. М. О занятяхъ В. Копитаря болгарскимъ языкомъ. – *Списание БАН*, 1914 год., т. 8.

Русаков 2008: Русаков, А. Ю., А. Н. Соболев. Субстанциально-функциональная теория Балканского языкового союза и славянские языки. – Доклад, XIV Международный съезд славистов, 2008.

Суботић 1998: Суботић, Љ. Језик Јована Хаџића. Нови Сад.

Ягич 1910: Ягич, В. Историја славянској филологији. Санкт-Петербург.